

AZ ELJOGIASÍTÁSRÓL

KARÁCSONY ANDRÁS

ELTE ÁJK

JOGTÖRTÉNETI KUTATÁSOK

A SZERZŐ:

DR. KARÁCSONY ANDRÁS

EGYETEMI TANÁR

ELTE ÁJK

JOG- ÉS TÁRSADALOMELMÉLETI

TANSZÉK

KARACSONY@AJK.ELTE.HU

2025. február 17.

Az elmúlt néhány évtizedben, amikor eljogiasításról olvashattunk, akkor gyakorta nem tudományos értekezésekben szerepelt, hanem inkább politikai harci fogalomként használták. Harci fogalom, azaz valami nem jóra, valami patalogikusra utal, amit le kell győzni, de legalábbis visszaszorítani. Esetünkben azonban a publicisztikai szóhasználat gyökereit a tudomány, a társadalomelméleti, jogelméleti gondolkodásban leljük fel. Az alábbiakban erre vetünk néhány pillantást. Az eljogiasítás mint *jelenség* a civilizációs folyamatot régóta jellemzi és arra utal, hogy fokozatosan – kultúrákként eltérően – a magatartás irányítására kialakult egységes normarendszerből (amit későbbi szemmel visszatekintve vallási, erkölcsi, jogi, politikai normák összeszövődött együttesének láthatunk) kivált a jogi normák világa. Tehát a jog létrejöttéről és változá-

sainak folyamatáról van szó. A jog kiterjesztése a korábban nem szabályozott területekre, illetve az adott területeken belüli specializáció növekedése szembetűnő jellemző. A 19. századi liberális állam a szabályozás minimalizálására törekedve növelte az egyenlőtlenségeket. A 20. századi jóléti állam ezzel szemben az elosztáspolitikát egyre aprólékosabb megvalósításával a felmerülő újabb és újabb problémákat újabb és újabb jogi normákkal orvosolta. Ám az eljogiasítás mint társadalomelméleti, jogelméleti fogalom ennél szűkebb területre vonatkoztatva tűnt fel és speciális jelentéstartománnyal bír. Jürgen Habermas munkásságának hatására terjedt el az eljogiasítás (*Verrechtlichung*) terminus. Habermas úgy látta, hogy a modern társadalmak racionalizálódásának egyik következménye az eljogiasítás. Ennek a folyamatnak előnye,

hogy kiszámíthatóságot, biztonságot nyújt a társadalmi integrációban, hátránya viszont, hogy növeli az elidegenedést, bürokratizálódást.¹ A társadalomkritikai látásmódban ez eljogiasítás patalogikusága kapott inkább hangsúlyt, azaz valami nem kívánatos, sőt, esetleg káros törekvést fejez ki. Egyébként ez a jelentéstartomány tűnik fel a publicisztikai szóhasználatban is.

Az eljogiasítás azt a tendenciát fejezi ki, melyben jogi keretek közé szorítják az emberi kapcsolatok egyre tetemesebb részét. Amit a mindennapi életben hagyományosan az erkölcs szabályozott, annak helyébe egyre gyakrabban jogi előírások lépnek. De a gazdaság és a politika világa is egyre inkább a jog nyelvén és a jog logikája szerint szerveződik. A joguralom vagy a jogállam irányadó elvárásként fogalmazódik meg, és azt is tapasztaljuk, hogy a demokráciát átható politikai viták bíróságok előtti jogvitákban záródnak le.² A jog mint ha erősebb lenne a politikánál. Az eljogiasításnak egy Habermastól különböző koncepciójával állt elő Gunther Teubner, aki Luhmann rendszerelméletére támaszkodva az eljogiasítás alatt nem egyszerűen a jogi normák növekedését értette, hanem a jog önállóságának megteremtését, autopoietikus rendszeré válását. A jog nem csupán szabályozza a társadalmat, hanem arra visszahatva formálja a társadalmat és egy olyan fogalomvilágot hoz létre, mely a laikusok számára nehezen megragadható.³

Természetesen nem csak Habermas vagy Teubner foglalkozott az eljogiasítással, hanem az elmúlt évtizedekben elemzések sokasága vizsgálta ezt a folyamatot.⁴ Ezen szakirodalmak a következő két kérdéskör körül összegezhető: - milyen okokkal magyarázható a jogi normák látványos szaporodása? - milyen előnyei és milyen hátrányai vannak e folyamatnak?

Az okok közül kettőt tartanunk kulcsfontosságúnak.

Részben azt, hogy a technikai eszközök mind áthatóbb jelenléte az életünkben, és sok esetben a gondolkodásmód megváltozása új jogterületek megjelenéséhez vezetett (pl. környezetvédelmi jog, információs jogok), amiből jogszabályok gyarapodása következett, részben pedig azért erősödik az eljogiasítás, mert az értékrend instabilitása tapasztalható a mindennapi élet szokáserkölcsében. Az erkölcsi normák szabályozó funkcióját ugyanis gyengíti, hogy egyidejűleg többféle erkölcsi értékrend létezik egymás mellett. A viselkedések megítélése attól függ, hogy milyen értékrendet

vallunk sajátunknak. Ez bizony a relativizálódás jelensége, s ez tompítja az erkölcs erejét. Ebben a helyzetben az emberek a jogra olyanként tekinthetnek, mint ami a jövőben védelmet, biztonságot adhat számukra az ellenséges cselekvésekkel szemben. Ez a védelmi funkció ugyanakkor arra is szolgálhat, hogy megóvja az embert a lehetséges erkölcsi szankciótól. Az erkölcs hagyományos szankciója a megvetés kifejezése a nyilvánosság előtt, és a személyiséget védő jogok ezt korlátozzák. Az erkölcsi szabályozás háttérbeszorulása felerősíti az eljogiasítást, és az eljogiasítás újfent csak gyengíti az erkölcs erejének kifejeződését. További okként megemlíthető, hogy (a) a társadalom, a gazdaság és a technológia korunkban összetettebb mint a múltban és ebben a helyzetben növekszik az igény a jogi szabályozásra, (b) a modern állam egyre jobban beavatkozó jellegű, azaz jogilag ellenőrzi a polgárok és a vállalatok tevékenységét, végezetül (c) a nemzetköziesedés (globalizáció) komplexebb jogi szabályozást igényel.

Az eljogiasításnak pozitív és negatív következményei egyaránt vannak.

Pozitívként említhető, hogy általa növekszik a jogbiztonság, megkönnyíti, hogy a konfliktusokat jogi kereteken belül döntse el a felek; a kiszolgáltatottabb társadalmi csoportok védelmét erősíti, illetve az érdekek egyeztetését segíti azzal, hogy előreláthatóan alkalmazható kereteket nyújt az érdekek közötti egyensúlyteremtéshez. A hátrányok között pedig feltétlenül kiemelhető, hogy növekszik a bürokratizálódás, a túlszabályozás, azaz a szükségesnél indokolatlanul magasabb szintű szabályozás. Az autonómiák korlátozása erősödik, beszűkül a mérlegelési jogkör, bonyolultabb a jogi rend, átláthatatlanabb, és ez nehezíti a joghoz való hozzáférést. A jogszabály dömping nehezíti az egyértelműséget, s ezáltal orientációs problémákhoz vezet. Bizonyosságot akar adni, de mégis elbizonytalanít.

Az eljogiasítás elleni küzdelem általában a deregulációs törekvésekben jelenik meg, ám ennek kockázata, hogy ne vezessen a jog „csökkentése” jogfosztáshoz. A deregulációs fázisokat a jogi normák újranovekedésének dagálya követi. Ahhoz, hogy tartósan és nem jogfosztó eredményhez vezetve visszaszoruljon az eljogiasítás folyamata, az kellene, hogy a jogalkotó felismerje: nem szerencsés a jogot túlterhelni, jelenünk komplex életviszonyait különböző jellegű normák (jogi, erkölcsi, vallási, politikai) is szabályozhatják egymás mellett.

Hivatkozások:

- ¹ Ezzel a kérdéskörrel Habermas részletesen először a közel félévszázada publikált kétkötetes társadalomelméleti munkájában foglalkozott. Lásd: Habermas, Jürgen: A kommunikatív cselekvés elmélete (ford.: Felkai Gábor, Király Edit). Budapest, 2011. Gondolat (eredeti: Theorie des kommunikativen Handelns, 1981).
- ² Ezért beszél arról Rüthers, hogy a jogállamot a bírói állam váltotta fel. Rüthers, Bernd: Die heimliche Revolution vom Rechtsstaat zum Richterstaat. Verfassung und Methoden. Tübingen, 2014. Mohr Siebeck
- ³ Teubner, Gunther: Law as an Autopoietic System. Cambridge, USA, 1993. Blackwell
- ⁴ A szerteágazó szakirodalomból csak egyet felidézve: Förster, Moritz: Verrechtlichung der Menschenrechte auf europäischer Ebene. München, 2007. GRIN Verlag

Képek elérhetősége:

1. oldal: Courts, Law, Paragraph. Forrás: <https://pixabay.com/photos/courts-law-paragraph-road-2962346/> Letöltve: 2024. február 17.
2. oldal: Bookcase, Chancellery, Attorney. Forrás: <https://pixabay.com/photos/bookcase-chancellery-attorney-335849/> Letöltve: 2024. február 17.